

YANGILANAYOTGAN JAMIYATNING MA'NAVIY-MA'RIFIY ASOSLARI

QAHHOROVA NODIRAXON MIRZAPAYASOVNA

TATU tyutori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7110143>

ARTICLE INFO

Received: 18TH September 2022

Accepted: 20TH September 2022

Online: 24th September 2022

KEY WORDS

ma'naviyat, ma'rifiylik, dunyoviy ilm-fan, yangi O'zbekiston, ma'naviy qadriyatlar, milliy g'oya, bag'rikenglik, fuqarolik jamiyati.

Insonning jamiyatga uyushib yashash zaruriyati uning ma'rifiy-ma'naviy dunyosining yuksalishi natijasi o'laroq shakllanadi. Inson dunyoqarashi manaviy va ma'rifiy qadriyatlar bilan boyigan davrdan boshlab u o'zining atrofidagi muhitga, inson va insoniy munosabatlarga zaruriyat seza boshlaydi. Shu bilan birga, ma'naviyat faqat merosiy, tarixiy va an'anaviy qadriyat emas, balki doimo rivojlanib, takomillashib, yangi hayot tarzi bilan uyg'unlashib boruvchi voqeliqdir. Aksariyat olimlar ma'naviyatga doir o'z izlanishlarini faqat o'tmish bilan cheklaydilar, hozirgi kunning dolzarb maqsad va vazifalari bilan bog'lamaydilar. Hozirgi davrga kelib rivojlangan mamlakatlarda fuqarolik jamiyati qadriyatlari - xalq hokimiyati, hokimiyatning fuqarolar manfaatlarini asosida faoliyat yuritishini, siyosiy qarorlar qabul qilishni ko'pchilik ovozi bilan hal

ABSTRACT

Ushbu maqolada yangilanayotgan O'zbekiston jamiyatining ma'naviy va mafkuraviy sohalarida ro'y berayotgan tub islohotlarning mazmun-mohiyati ijtimoiy-falsafiy tahlil etilgan. Jamiyatimiz yangi ma'naviy qiyofasini shakllantirish va uchinchi Renessans poydevorini barpo etish borasida ma'rifiylik va dunyoviylik tamoyillarining nazariy-metodologik xususiyatlari o'rganilgan. Mazkur maqola yangi O'zbekistonning ma'rifiy xususiyatlari va uchinchi Renessans poydevorining ma'naviy asoslari to'g'risida yaxlit tasavvur hosil qilish imkonini beradi.

etish, ozchilik huquqlarining hurmat qilinishi, asosiy inson huquqlarini amal qilinishiga kafolatlar yaratilganligi, erkin va adolatli saylovlar tizimini an'anaga aylanganligi, qonunning barcha uchun tengligi, odil sud hokimiyatining o'rnatilishi, dunyoqarashlar plyuralizmi, turli xil qarashlar va fikrlarning o'zaro bir-biriga bag'rikeng bo'lishi kabi qadriyatlar har bir jamiyat a'zosining ma'naviyati va madaniyatining uzviy va ajralmas bo'laklariga aylandi. Albatta, bu qadriyatlar XX asrda o'z takomiliga etgan, o'z rivojlanishini qadimgi davrdan boshlagan ma'naviy yuksalishning so'nggi bosqichi mahsulidir [3]. Falsafiy ta'limotlarda nafaqat yer sayyorasi, balki butun koinot doimiy o'zgarish va rivojlanishda ekanligi bot-bot takrorlanadi. Insoniyat jamiyati ham ana shu dialektik aloqadorlik qonuniga muvofiq asosda yashaydi va hayot kechirmoqda. Ayni paytda,

mamlakatlar va xalqlar tarixida shunday yangilanish vaqtlari borki, bunday davrda millatning ezgulikka intilishi, ixtiro va kashfiyotlari yuksak cho'qqilarga ko'tariladi. Bugun mamlakatimizda ham rivojlangan mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti darajasiga erishish, yangi O'zbekiston jamiyati qurishdek ezgu maqsadlar sari ildamlash davom etmoqda[5]. Bu jarayonda tinchlik va osoyishtalikni asrash, jahon hamjamiyatida o'ziga xos va munosib o'rni bor davlat sifatida, avlodajdodlarimiz merosini chuqur o'rganish bilan birga, ushbu an'analarni yanada yuksakroqqa ko'tarish zarurati mavjud.

Milliy g'oyani rivojlantirishning eng asosiy maqsadlaridan biri – biz o'tmoqchi bo'lgan fuqarolik jamiyatini tasavvur qilish, xalqimizga ruhiy jihatdan ma'naviy oziq berish, yangi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar o'rnatishga doir islohotlar jarayonlariga fuqarolarning daxldorlik va safarbarligiga erishish, fuqarolik jamiyatining xalq roziligi va adolat ustuvorligiga erishish kafolati ekanligi g'oyasini singdirishdir [11]. Umuman, mamlakatda yangi jamiyat qurish va uni rivojlantirish maqsadlarida, avvalambor, inson omiliga muhim e'tibor berish, ma'naviy yuksak insonlarni shakllantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Shuning uchun ham jamiyatda yashaydigan fuqarolarning milliy va ma'naviy qadriyatlar kabi asosiy maqsadlar atrofida birlashishi va jipslashishi ular faoliyatini yanada takomillashtiradi. Yer yuzida insoniyat yaratilganidan boshlab hayotiy va insoniy qulayliklarga ega bo'lgan adolatli jamiyat qurishga intilishlar hamon davom etmoqda. Tarixning ilk davridanoq adolatli jamiyat qurishda jamiyat barqarorligini saqlashning bebaho omili

sifatida axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishga e'tibor qaratgan. Aynan ana shu asos tufayli ideal jamiyat orzusidagi tasavvurlarga oid ilmiy, ijtimoiy-falsafiy va diniy qarashlar shakllandi [2]. Milliy ma'naviyatimiz tarixida o'chmas iz qoldirgan buyuk allomalarimiz, mutafakkir bobolarimizning Vatan va xalq oldidagi xizmatlari, bebaho ilmiy va ijodiy merosi bilan nafakat xalqimizni, ayni vaqtda dunyo jamoatchiligini ham keng tanishtirishga alohida ahamiyat berilmoqda. Ma'lumki, Markaziy Osiyo zamini islom ilm-fani va madaniyatining qadimiy beshiklaridan biri hisoblanadi. Xalqimizning boy tarixiy, ilmiy, ma'naviy merosini har tomonlama o'rganish, islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini chuqur ochib berish «Jaholatga qarshi – ma'rifat» tamoyili asosida ma'naviy qadriyatlarimizni asrash bu sohadagi islohotlar negizidir [14]. Xalqaro maydonda mafkuraviy manzarani o'zgarib borayotganligi, jahon siyosati va iqtisodida muammolar avj olayotganligi dunyoning umumiy manzarasini o'zgartirish tarafdorlari ko'payib borayotganligi global dunyo taraqqiyotiga xos bo'lgan eng muhim xususiyatlar sifatida namoyon bo'lmoqda. Chunonchi, "shunday bir vaziyatda jamiyatimizni ma'naviy tahdidlardan himoya qilish borasidagi ilmiy-amaliy tadqiqotlarni, tahliliy va targ'ibot materiallarini tayyorlash usulini tubdan qayta ko'rib chiqishimiz zarur. Umuminsoniy, milliy va diniy qadriyatlarimizga bepisandlik bilan qarash holatlariga qarshi kurashishning metodologik asoslarini shakllantirish lozim" [9]. Ijtimoiy hayotimizda ko'plab ijobiy jarayonlar bilan birga, yosh avlodning qalbi va ongini egallashga qaratilgan ma'naviy tahdidlar ham tobora xavfli tus olmoqda. Yoshlarimizni ona

Vatanimizga, mustaqillik g'oyalariga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning iste'dod va qobiliyatini, ezgu intilishlarini ro'yobga chiqarish yo'lida islom dinining ma'rifiy jihatlaridan foydalanish ayni muddao. Zamonaviy ilmfan va yuqori texnologiyalarni mukammal egallash har qanday davlat va jamiyat taraqqiyotining hal qiluvchi omiliga aylandi. Yoshlarni ilmiy va innovatsion faoliyatga keng jalb etish, yosh olimlarning innovatsion faoliyatini qo'llab-quvvatlashga katta e'tibor berilmoqda. Zero, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev ta'kidlaganlaridek: "... yoshlarimizga zamonaviy ta'lim-tarbiya bilan birgalikda, qon-qonimizga singgan muqaddas dinimizning mohiyatini to'g'ri tushuntirib berishimiz, ularni ezgu g'oyalar ruhida tarbiyalash haqida jiddiy o'ylashimiz lozim" [8]. Shiddat bilan o'zgarib, barqarorlik va millatlar xavfsizligiga rahna soladigan turli taxdid va xatarlar kuchayotgan kunda ma'naviyat va ma'rifatga, g'oya va mafkura jarayonlariga alohida diqqat qaratish muhimdir. Aynan zamonaviy ta'lim va tarbiya, yuksak ma'rifat taraqqiyotning, farovonlikning bosh omilidir. Bu esa, ta'lim va ma'rifat tizimini takomillashtirish, yoshlarni zamonaviy bilim olishga muvofiqlashtirish, barkamol shaxsni tarbiyalashda muqaddas islom dinining aqidalari bilan bog'liqdir.

Xususan, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoevning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi sessiyasida «Ma'rifat va diniy bag'rikenglik» degan nom bilan maxsus rezolyusiya qabul qilish haqida bildirgan takliflari jahon miqyosida keng qo'llab-quvvatlanib, BMT Bosh Assambleyasining «Ma'rifat va diniy bag'rikenglik» deb nomlangan maxsus rezolyusiyasi qabul qilindi. Respublika

Ma'naviyat va ma'rifat Markazining «Jaholatga qarshi ma'rifat» g'oyasiga tayangan holda ma'rifiy targ'ibot yo'nalishidagi faoliyati muvofiqlashtirilib, zamonaviy talablar asosida tashkil etildi [6]. Xalqaro miqyosda dinlararo va sivilizatsiyalararo muloqotni yo'lga qo'yish, inson qalbi va ongini egallash uchun turli xavf-xatarlar kuchayib borayotgan bugungi murakkab davrda islom dinining insonparvarlik mohiyatini ochib berish, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish, yosh avlodni gumanistik g'oyalar, milliy g'urur va iftixor ruhida tarbiyalash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida davlat muassasasi shaklidagi O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi tashkil etildi [12]. Shu bilan bir qatorda amalga oshirilish zarur bo'lgan dolzarb vazifalar ham kam emas. Xususan, - «Jaholatga qarshi ma'rifat» g'oyasi asosida jamiyatda uzluksiz ma'naviy-ma'rifiy tarbiya va targ'ibot-tashviqot ishlarini tashkil etishning strategik yo'nalishlari, ta'sirchan, kreativ va innovatsion uslublarini amaliyotga qo'llash zarur. Mamlakatimiz asrlar davomida jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi, islom madaniyati markazlaridan biri bo'lib kelganini aks ettiradigan ilmiy-tarixiy konsepsiyani samarali amalga oshirish lozim. Jaholatga qarshi ma'rifat va ta'limni kuchaytirish orqali kurashish, shu asosda bashariyat farovonligini targ'ib qilib, insonlarni ezgulikka da'vat etish yo'lida bu vazifalar muhim ahamiyat kasb etishi muqarrar. O'zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo'ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma'rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz. Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo'lib maydonga chiqadigan,

strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalash zarur. Ayni paytda, hozirgi globallashuv tufayli inson ongi va qalbi uchun kurash kuchaygan bir paytda namoyon bo'layotgan turli g'oyaviy tahdidlar va xurujlar jamiyatimizning tadrijiy taraqqiyot etayotgan ma'naviy hayot dinamikasiga mafkuraviy ta'sir ko'rsatishning kuchli va ta'sirchan quroliga aylandi [15].

Bunday vaziyatda jamiyatimizning ma'naviy taraqqiyot strategiyasini yaratish, uning uzluksizligi va samaradorligini ta'minlashga qaratilgan ilmiy-nazariy va metodologik asoslarni mustahkamlash, targ'ibot va tashviqot tizimi va mexanizmini yanada takomillashtirish vazifalari zaruriy talablarga aylanib bormoqda. Yurtimizda hukm surayotgan do'stlik va birdamlik muhiti – tinchlik va barqarorlik, amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligini oshirish, O'zbekistonning xalqaro maydondagi obro'-e'tiborini yanada yuksaltirishning eng muhim omilidir. Bag'rikenglik va insonparvarlik madaniyatini rivojlantirish. Millatlararo va fuqarolararo xamjixatlik va totuvlikni mustahkamlash, yosh avlodni

shu asosda, Vatanga muxabbat va sadoqat ruxida tarbiyalash davlatimiz siyosatining muhim ustuvor yunalishlaridan biriga aylangan. Bugungi kunda keng ko'lamli islohot va tub o'zgarishlar natijasida yangilanib borayotgan yurtimizda vijdon erkinligini ta'minlash davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, bu borada ulkan choratadbirlar amalga oshirilmoqda. Biz faqat shu yul bilan bugungi kunning barcha taxdid va xavf-xatarlariga samarali qarshi turishimiz, jamiyatimizda turli buzg'unchi g'oyalarga qarshi qat'iy immunitet yaratishimiz, o'zimiz tanlagan demokratik taraqqiyot yo'lida yanada salmoqli natijalarga erishishimiz mumkin. Ma'rifatparvar bobomiz Mahmudxo'ja Behbudiyning "Dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdur", - degan so'zlari bugun ham dolzarb ahamiyatga ega [1]. Muqaddas dinimizning ezgulik, insonparvarlik dini ekanini, ma'naviyatga, ilmga undashini, ota-bobolarimiz bunga beqiyos hissa qo'shganini tasdiqlovchi ilmiy natijalarni ko'rish va yangi tadqiqotlarga zamin yaratish asosiy maqsaddir.

References:

1. Behbudiy M. Tanlangan asaplar. – Toshkent: Manaviyat, 1999. – 280 b.
2. Jo'raev N. Tamaddunga da'vat taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
3. Qirg'izboev M. Fuqarolik jamiyat: genezisi, shakllanishi va rivojlanishi. -T.: O'zbekiston, 2010.
4. Ma'naviyat asosiy tushunchalar izohli lug'ati (Mas'ul muharrir: Nazarov Q., Qarshiboev M. va b.). – Toshkent: G'afup G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009.
5. Mirziyoev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faolyatimizga berilgan eng oliy bahodir. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
6. Mirziyoev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. –Toshkent: O'zbekiston, 2020.
7. Mirziyoev Sh.M. Jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir // <https://yuz.uz/news/jamiyat-hayotining-tanasi-iqtisodiyot-bolsa-uningjoni-va-ruhi-manaviyatdir>

8. Musaev F. Demokratik davlat qurilishining falsafiy-huquqiy asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2007.
9. Otamurodov S. Globalashuv: millatni asrash mas’uliyati (siyosiy-falsafiy qirralari). – T.: O‘zbekiston, 2018.
10. Haydapov A. Harakatlar strategiyasi va ma’naviy yuksalish. – Toshkent: Donishmand ziyosi, 2020.
11. Erkaev A. Ma’naviyat va taraqqiyot. – Toshkent: Ma’naviyat, 2009. – 480 b.
12. Eshqobil Shukur. Dunyoni ma’naviyat qutqaradi //Ma’naviy hayot. –Toshkent: 2017. – №3.
13. Nazarov Q. Jahon falsafasi qomusi – T.: Ma’naviyat, 2019.
14. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021.